

SZÖGI LÁSZLÓ*

Az ELTE Egyetemi Könyvtár régi és új különgyűjteményei

A 440 éves ELTE Egyetemi Könyvtár az ország egyik legfontosabb könyvtári közgyűjteménye és az egyik legrégebben működő hazai bibliotéka. Azt hiszem, Önök nem nagyon hiszik azt, hogy egy ilyen régi hagyományos gyűjteményben lehet még valami újat találni, hogy elképzelhető, hogy valami olyan alakul ki, amiről a széles tudományos közlemény nem tud. Én remélem, ha nem is a szó teljes értelmében új, de egészen új jelentőségű gyűjteményekről mégis csak tudok majd egy pár szót szólni. Az ELTE és az Egyetemi Könyvtár több évtizedes rekonstrukciója során tulajdonképpen saját erejéből, mondhatnám csekély állami támogatással igyekezett különgyűjteményeit biztonságba helyezni. Ez annyit jelentett, hogy az Önök által is nyilván jól ismert kézirat és ritkaságtárat az elmúlt 20 esztendőben, körülbelül két évtizeddel ezelőtt új, méltó körülmények közé helyeztük egy biztonságos raktárban, viszont a régi könyvállományról gondoskodás nem történt. Ez azt jelenti, hogy ez a könyvtár, amely 1561 óta létezik, mint a jezsuiták gyűjteménye, a jezsuiták tudatos oktató és kutató tevékenysége alapján nem valamiféle, a legkülönbözőbb helyekről összegyűjtött, szétagolt gyűjteményt hozott létre, hanem oktatási és tudománytörténeti szempontból rendkívül egységes könyvanyagot. Ilyen típusú egységes könyvanyag, vagy könyvtár másutt nincsen, azon egyszerű oknál fogva, hogy ez az egyetlen egyetem, amely 1635 óta folyamatosan működik Magyarországon. Az elmúlt évben igen nagy munkával és csupán saját erőből azt a gyűjteményt hoztuk létre, amelyet a könyvtári törvény szerint már réges rég meg kellett volna alkotni. Felállítottuk a régi nyomtatványok osztályát, amellyel eddig az Egyetemi Könyvtár nem rendelkezett. Korábban szerte széjjel, külső és belső raktárakban, mondhatnám a napi politikai brosrák mellett ott voltak a 16. és 17. századi nyomtatványok és könyvek, könyvritkaságok egyaránt. Most ebből alakult ki az az úgynevezett régi könyvgyűjtemény, mint az ELTE Egyetemi Könyvtárnak új különgyűjteménye.

A gyűjtemény napjainkban 7116 kötetben, 9343 bibliográfiai egységet őriz. Ez azt jelenti, hogy Magyarország második legnagyobb olyan könyvgyűjteménye alakult ki, amely kizárólag 16. századi anyagot tartalmaz, és ez ma már számítógépes katalóguson is kutatható. A nagyságrendről annyit: az Országos Széchényi Könyvtáron kívül Magyarországon másutt ilyen mennyiségű 16. századi könyvanyag nincsen. A 17. századi gyűjteményt 2003-ban fogjuk leválogatni. A 18. századot egyelőre nem is említem, mert annak kigyűjtésére különgyűjteményként még nincs lehetősé-

* ELTE Egyetemi Könyvtár, 1053 Budapest, Ferenciek tere 6.

günk, jóllehet a könyvtári törvény szerint 1850-ig kellene ezt a munkát elvégezni. A két nagy különgyűjteményünkkel kapcsolatban néhány alapvető adatról tájékoztatnám Önöket. Az a két különgyűjtemény, amely tudománytörténet, művelődéstörténet, sőt technika- és műszaki tudománytörténet szempontjából is egyaránt fontos lehet, a kézirat- és ritkaságtár, és a most említett régi nyomtatványtár. A kézirat- és ritkaságtár, amely igen nagy hírű, de számítógépes katalógus hiányában talán mégsem eléggé ismert, azzal jellemezhető, hogy állománya nagyon sokrétű és számos, egymást tartalmilag is kiegészítő kisebb-nagyobb gyűjteményből tevődik össze. A gyűjtemény egyébként a mai Magyarország területén túlmutató történeti, geopolitikai okok miatt őrződött így meg. A kéziratár egyik legértékesebb tétele a kódextár. Ez a kódextár talán a legismertebb rész, a 168 kódex között 132 latin, arab, török, kopt, perzsa, szláv, magyar és német nyelvű kéziratok könyv található. Napjainkban három kódex az Egyetemi Könyvtárból is éppen egy modenai kiállításon van, a Széchenyi Könyvtár és az Akadémiai Könyvtár kiküldött anyagaival együtt. Ez a kódextár a 19. század vége óta nem gyarapodott, a legnagyobb gyarapodása a szerzetesrendi könyvtárak II. József általi felosztása után történt, és rendkívül értékes része a magyar nemzeti kulturális örökségnek. Van egy kódextöredék gyűjteményünk, amely körülbelül 300 tételből áll, és az 1950-es 60-as években állt össze. Csak azt a példát említem meg, hogy az egyik kötet táblájából **Beda Venerabilis** egyik művének töredéke került elő a 8.–9. század fordulójáról. Ennek anyagát feldolgozták, önálló katalógusa is megjelent. Kevésbé ismert, a „*Litterae et epistolae originales*”, illetve a „*Diplomata autographa*” gyűjteménye. Ez körülbelül ezer darabból áll, eredeti oklevelek és történeti értékű iratok sorozata. Terjedelmében mintegy 7000 oldalt tehet ki, amely a 13. századtól nagyjából a szabadságharcig terjedő időből rendkívül érdekes művelődés vagy köztörténeti jellegű forrásokat tartalmaz. A tisztelt kollégákat talán különösen érdekelheti az Egyetemi Könyvtár céglevél gyűjteménye. Ez a kb. 850 tételből álló gyűjtemény, amelyet az egykori Helytartótanács küldött meg a bécsi Kancelláriának, később részben a Magyar Nemzeti Múzeumba, részben pedig az Egyetemi Könyvtárba került. A háborúk során az Országos Levéltárban az anyag egyik része elpusztult, tehát ma Magyarország legnagyobb céglevélgyűjteménye itt van, ipartörténeti és különböző testülettörténeti kutatások egyik kincstára lehetne, de nem igazán kutatják. A ritkaságtárban, amely a kéziratár másik része, olyan ősnymtatvány gyűjtemény található, amely Magyarországon szintén egyedülálló, 1150 tételből áll. Önkritikusan el kell mondanom, hogy ezen ősnymtatvány gyűjtemény katalógusa még mindig nem jelent meg, jóllehet hosszú idő óta készül. Remélhetőleg idővel az Interneten tudjuk közzétenni a megfelelően digitalizált címlapokkal együtt.

Engedjék meg, hogy kiemeljem még a metszet-, térkép- és tájképgyűjteményt, tehát olyan, mintegy 15 ezer egységből álló különleges gyűjteménysorozatot, amelyből e helyen most csak a térképgyűjtemény ritkaságaira hívom fel az érdeklődők figyelmét.

Önkritikusan megint azt kell mondanom, hogy van egy óriási olyan aprónymtatvány gyűjteménye az Egyetemi Könyvtár kéziratárának, melyet eleink sem tártak föl még, és bár folytatjuk a munkát, még mi sem vagyunk a végén. 35 ezer tételben a 16. századtól a 18.–19. századig olyan egylapos, többlapos nyomtatványok ezek, amelyeknek a feltárása még sok érdekességet rejthet minden tudománytörténeti, művelődéstörténeti kutató számára. Előadásomnak most csupán annyi volt a célja, hogy felhívjam arra a figyelmet: egy látszólag jól ismert, nagy hagyományú közgyűjteményben, ahol a technikai, gazdasági, pénzügyi lehetőségek csak most tették lehetővé, hogy ezeket az anyagokat kiválogassuk és megfelelő módon bemutassuk, a magyar tudománytörténet újabb kincstárral gyarapodott.